

Rózsáné Lendvai Anna:

19. századi inasfelszabadító levelek az első magyar ipartörvényig

Inasfelszabadító levél mint ipartörténeti forrás

„...adjuk tudtára mindenkinek az Kiknek illik..., hogy Ezen levelünket mutató Jámbor Ifjú... az ő apró Esztendejét Jámborul és Bötsületessen kitöltötte..., azért az ő Inasi idejéből foly szabadétottuk...”¹

Idézett soraink egy 1827. évi inasfelszabadítás tényét rögzítik, hangsúlyozva, hogy e jeles alkalommal a felszabadult inas a mesterség megtanulásának bizonyítékaképpen levelet, bizonyítványt kap a céhtől.

A kézművesipar történetének kutatója számára több okból is rendkívül értékes, kikerülhetetlen források e „levelek”, ugyanis bepillantást adnak az iparos-szervezetek életébe, továbbá létük mintegy igazolása a központi és helyi szervezeti előírások teljesítésének, s nem utolsósorban adataik ifjú iparosok sorsát, életük indulását vetítik az utókor elé. Szerencsés az utókor, hogy ebből az ipartörténeti forrásfajtaból jó néhány a rendelkezésre áll.

A kézművesipar történetében közismert tény az inasból mesterré válás folyamata, ennek szabályozása, szigorú feltételrendszere, időtartama. S a folyamat első állomása az inaskodás, más szóval a mesterség megtanulásának, elsajátításának időszaka. Természetesnek tűnik, hogy ennek végeztével valamilyen formában kifejezésre kell juttatni, hogy lezárult, szerencsésen, eredményesen befejeződött egy korszak, illetőleg – ennél fontosabb! – az inas további pályája szempontjából bizonyítani is kell, hogy ő az illető mesterséget megtanulta, hiszen csak ennek birtokában léphet az iparos-társadalom hierarchiájának következő lépcsőfokára, a legények sorába.

Németországban a 14. század fordulójától, Magyarországon a 15. század elejétől állnak rendelkezésünkre adatok, hogy mesterséget önállóan az folytathat csak, aki mesterségét 2–5 évig tanulta, s e tanulóévek szabályszerű eltöltését igazolta. Így született meg az a speciális okiratfajta, amelyet a kézműipar történetében az idő múlásával többféleképpen neveztek: testimoniális levél, Lehrbrief, tanulólevél, tanúsítvány, bizonyítvány, szabadulólevél, stb.

Egy pest-budai céhen kívüli kézművesség inasainak a 19. század első feléből való felszabadítóleveleit vizsgáló, 30 éve megjelent tanulmány elemzi az említett forrás-

fajta létrejöttének, jogszabályi szabályozásának állomárait, majd rendkívüli precizitással e forrásfajta oklevéltani vizsgálatával rámutat a felszabadítólevelek közös, illetőleg egyenkénti jellegzetességeire.²

A 17–19. századi zalai mezővárosi kézműipari kutatásaim során ismeretes volt számomra egyrészt a céhszabályzatok, illetőleg központi előírások által megszabott inasi tanviszony-igazolási kötelezettség, másrészt arról is tudomásom volt, hogy a nagykanizsai Thúry György Múzeum őriz 19. századi inasfelszabadító leveleket.

E forráscsoport vizsgálata a következő kérdéseket vetette fel számomra:

- az okiratokban szereplő személyi adatok – mikor és kinek, milyen mesterségű inasnak a számára állították ki – számbavételén túlmenően milyen iparjogi szabályozás volt érvényben az okirat keletkezése idején,
- az éppen hatályos iparjogi szabály előírásai érvényesültek-e az okiratokban; ha igen, hogyan, ha nem, milyen okból kifolyólag nem érvényesültek;
- a rendelkezésünkre álló felszabadítólevelekben milyen mértékben találhatóak meg az oklevéltan szerinti külső és belső ismertető jelek.

Vizsgált időszakunk az 1813-tól 1872-ig terjedő 60 év. E korszakot a céhes ipar történetében a hanyatlás, a központi beavatkozás korszakának szokták nevezni annak ellenére, hogy Magyarországon még 1848-ig jelentős számban új céhszervezetek is alakultak. A korszakot nyitó évszám éppen a központi beavatkozás döntő, a céhes kézműipar 19. századi sorsát szabályozó iparjogi szabályozás évszáma. Ebben az esztendőben 7262/1813. sz. a. adta ki a Helytartótanács a „Közönséges Czéhbeli Czikkelyek a mesterség üzésé végett való Társaságok és Czéhek számára” c. Kegyelmes Királyi Rendelést.³

Az 1872. év mint korszakunk záró éve az első magyar ipartörvény, az 1872. évi VIII. tv.⁴ hatályba lépésének éve. Hogy a korszakot nyitó és záró évszám közötti időben mi történt a céhekkel, a céhtörténészek sokoldalúan feldolgozták. Vizsgált okleveleink szempontjából az 1813. évi „Közönséges Czéhbeli Czikkelyek”, majd az 1851. február 6-án kelt ún. Ideiglenes Rendtartás,⁵

majd az ez utóbbinak a helyébe lépett, 1859. december 20-án kelt császári pátenssel kiadott Iparrendtartás⁶ előírásai a meghatározóak. E két utóbbi iparrendtartással új iparjog lépett életbe Magyarországon: a céhek 1851-től még fennmaradnak (nevükben is), 1860. május 1-jétől a működő szervezeteknek meg kellett szünniük és azoknak át kellett alakulniuk társulatokká.

Más kérdés, hogy ezek eddig szokásban volt elnevezésüket (céh, grémium, Innung) továbbra is megtarthatták.⁷

E jogszabályokra utalást azért tartottuk fontosnak, mert forrásaink vizsgálatához, szövegük értelmezéséhez elengedhetetlenek.

A Thúry György Múzeumban őrzött inasfelszabadító levelek vizsgálata

1. A fentebb elmondottak figyelembe vételével az 1813. április 6. és 1872. március 16. közti időszakból való és a nagykanizsai Thúry György Múzeumban őrzött 27 inasfelszabadító levelünket⁸ 3 csoportba soroltuk. Az első csoportba az 1813. április 6. és 1851. április 1. között, a második csoportba az 1851. április 1. és 1860. május 1. között és a harmadik csoportba az 1860. május 1. és 1872. március 16. között keletkezett felszabadítóleveleket csoportosítottuk.

Az első korszakba 9, a másodikba 6, a harmadikba 12 oklevél tartozik.

A tanulmány mellékletét képező táblázatos kimutatás közli, hogy az egyes inasfelszabadító leveleket mely évben és mely helységben állították ki. Ebből megállapítható, hogy azokat összesen 17 helységben (köztük Zala, de más megye helységeiben is, sőt osztrák tartományi helységeken is) felszabadított inasok kapták. A Zala megyei helységekből való felszabadító levelek közül Kiskomáromból 5, Keszthelyről 4, Kanizsáról 3, Zalaszentbalázsról 2 való, a többi 13 helységből pedig 1–1.

A tanulmány kereteit meghaladó, szerteágazó kutatási feladatot jelentő, egyszersmind rendkívül érdekes munka lenne annak feltárása, mikor, hogyan és miért kerültek ezek az iratok a Thúry György Múzeumba, illetőleg ennél történeti szempontból még fontosabb: oda kerülésüket megelőzően kik és miért őrizték ezeket. Azért-e, mert ősük irata volt vagy mert az okirat tulajdonosa legényként Kanizsán töltötte vándorló idejének egy részét, vagy mert az irat tulajdonosa később Kanizsán kívánt műhelyt nyitni, s igazolásképpen inasfelszabadító levelét átadta az illetékes céhnek – mindez nyitott kérdés, s nem valószínű, hogy egyhamar választ kapunk rá. Ezek az iratok ugyanis a múzeumnak abból az anyagából valóak, amelyek leltári adatok nélkül kerültek a mai gyűjteménybe, s nem tudható, hogy annak idején milyen módon váltak múzeumi gyűjteményi tárggyá.

Az iratok keletkezési helyének sokfélesége mellett a mesterségek sokféleségével is találkozunk. A 27 felszabadított inas 10 különféle mesterség tanulója volt: 11 fő a takács, 3 fő a varga (közülük 1 fő „németvarga”), 2–2 fő a csizmadia, az asztalos, a kovács és mészáros, továbbá 1–1 fő a kőműves, a fazekas, a tímár, a „német-szabó” mesterséget tanulta ki (1 fő esetében a tanult mesterség a felszabadítólevélből nem tűnik ki).

A felszabadított inasok szakmájának számbavétele után természetszerűen vizsgálendő kérdés, amelyre forrásaink választ adnak, hogy a már ismertetett helységeken melyik céh volt az iratok kiadója.

Az említett 1813. évi helytartótanácsi szabályozás VIII. cikkelyében egyértelműen kimondja, hogy „Ha az Inas a kiszabott inasi esztendeit kitöltötte és semmi helyes kifogás ellene nem volna, nem csak felszabadíthatatik, hanem tartozik is a Czéh ötét... felszabadítani, ... és Mesterlegénynek... kinevezni;... felszabadításáról bizonyáglevelél készíttessék, ... ezen felszabadítási bizonyág levelél... egyedül a kiszabott forma szerint készíttessék.”⁹

A céhkataszter¹⁰, de a korábbi kutatási eredményeink alapján is kimondható, hogy az említett helységeken az 17. vagy 18. század óta a felsorolt mesterségeknek céhszervezetei voltak, amelyek kebelében egy-egy megnevezett mesternél tanulták a szabályok szerinti időtartamban, rendszerint 3 évig inasaink a mesterséget. E céhek a következők: Kiskomáromban a takács, Keszthelyen a kőműves, a takács, a fazekas és a német-szabó, Kanizsán a csizmadia és a varga, Győrben a takács, Pécsen a tímár, Budán az asztalos, Lentiben a kovács, Zalaapátiban, Zalaszentgróton, Gelsén, Bucsuszentlászlón a takács, Pákán a kovács, Körmenden a mészáros, Schlainingban, magyar nevén Szalónakon a varga, Légrádon a németvarga és Radkersburgban a mészáros céh.

A felszabadító levelek szövegéből kiderül, hogy azt mely szervezet adta ki. Az 1851. április 1-je után keletkezett német nyelvű okleveleink esetenként a „Zunft” megnevezés helyett vagy mellett az „Innung” (= testület) elnevezést is használják.

Az 1813. évi szabályozás már említett VIII. cikkelye fontos, magyarországi keletű forrásaink szempontjából mérvadó előírása, hogy a céh a felszabadult inas számára „bizonyáglevelét” köteles adni, másrészt ez a bizonyáglevelél „kiszabott forma szerint”, azaz az előírásoknak megfelelő szövegezéssel készüljön.

Bár az 1813. évi szabályozás VIII. cikkelye a fentebb első korszaknak említett 1813-tól 1851-ig terjedő időszakban Magyarországon kiadott oklevelekre irányadó, megállapítható, hogy egészen 1872-ig az összes vizsgált felszabadító levelünk szövege valamilyen minta, formula szerint készült. Sem 1813-ban, sem 1851-ben, sem 1859-ben nem közöltek a jogszabályok mellékletként forma-szöveget, sőt az 1851. évi Iparrendtartás 132. §-a

kimondja, hogy „... a felszabadító levél szokás szerinti alakban kiadatik;”¹¹; valószínűsíthető, hogy „forgalomban” volt a céhek között egy formaszöveg, amelyet kölcsönözhettek – s esetenként csupán kifejezésformában eltérően –, másolhattak. Ez a megállapítás természetszerűen a kézirásos felszabadítólevelekre vonatkozik, ugyanis az okiratok egy része nyomtatott, az esetek egy részében feltüntetve a nyomda nevét is. A nyomtatott oklevelek többé-kevésbé díszített űrlapok, amelyeken a személyi adatok számára üresen hagyott helyekre kézzel írták be az inas nevét, születési helyét, vallását, tanítómestere nevét, tanulóideje időtartamát, az oklevél keltezését; 1820-ból arra is van példa, hogy Ausztriában nyomtatott, császári címeres űrlapot használ magyarországi céh.¹²

Az inasfelszabadító okiratok tartalmát illetően – és itt a személyi adatokra figyelve – roppant érdekes feladat lenne egyenként vizsgálni őket, különösen akkor, ha a felszabadított inasra vonatkozóan egyéb források, (pl. vándorkönyv, legénylajstrom) is vannak, ugyanis ifjú iparosok pályaindulása lenne megrajzolható. Mivel az ilyen források megléte szinte kivételes, továbbá területi korlátok szabta lehetőség sincs rá, csupán arra kell korlátozni a vizsgálatot, hogy az okiratok szembe-tűnő közös vagy eltérő jegyeire hívjuk fel a figyelmet.

A már korábban említett tanulmány mutat rá arra a nagyon fontos tényre, hogy az inasfelszabadító levelek mint okiratok, az oklevéltan szabályai szerint készült oklevelek. Készítői az oklevélírás tartalmi és formai követelményei szerinti bevezető – majd fő- és záró részre tagolták a szöveget.¹³

Ezek az oklevélteni jellemzők forrásainkban is fellelhetők. Tartalmazzák a kiállító nevét (esetünkben az illetékes céh), majd a felszabadítandó inas (tanuló, tanonc) nevét, születési helyét és születési idejét, vallását, majd tanítómestere nevét, inaskodása időtartamát (legtöbb esetben beszegődésének évét, hónapját és napját), amely forrásainkban egy-két kivételtől eltekintve 3 év.

Fontos, s minden oklevélben szereplő megállapítás, hogy az inas tanulási idejét becsületesen, szorgalmasan töltötte, s a mesterséget megtanulta. Ezután közlik felszabadulásának pontos dátumát, esetenként a felszabaduláskori szokásokat, anyagi kötelezettségek teljesítését.

A főrészt azzal zárul, hogy a nevezett a legények sorába lép, és ezért az oklevelet kiállító céh kéri, hogy bármely helységben fogadják őt tisztséggel a mestertársak. Hitelesítésként a fő- és alcéhmaster, esetenként atyamester és dékánmaster is aláírja az oklevelet, gyakran a céhcommissarius is. A később keletkezett és a német nyelvű oklevelekben „Ober- und Unter Vorsteher” az aláíró. Forrásaink legtöbbje megőrizte piros viasz céhpecsétjét – esetenként tökéletes állapotban –, vagy a használt szárazbélyegzőt.

2. Első korszakunkból való okleveleink mind magyarországi kiállításúak. Közülük 2 latin, 2 német és 5 magyar nyelvű. Míg a latin és magyar nyelvűek mind „Testimoniális levél”-nek, vagyis tanúsítvány-bizonyítványnak, a német nyelvűek „Lehrbrief”-nek, tanulólevélnek nevezik az iratot.

Figyelemre érdemes, hogy az 5 kiskomáromi takácsfelszabadító levél közül kettő latin nyelvű, a másik három ezeknek magyar nyelvű változata.

Feltűnő jelenség, hogy míg az 1827-es keltezésű, Fodor Antal számára készült felszabadító levél tartalmazza, hogy ő (ti. Fodor Antal) „... a keresztelő bort, koszorúválságott író garast séckbitset legén Igazságott... a Bötsületes öreg Chaenek mind a Bötsületes Kis Társoságnak Tehettsége szerént be Szolgálván...” – vagyis a felszabadításkor e kötelezettségeit teljesítette –, ilyen „tartozások” a latin nyelvű iratokban, valamint Rácz Imre és Béda Bálint felszabadító levelében nem szerepelnek, megtalálhatóak viszont a keszthelyi takács és a kanizsai csizmadia inasfelszabadító levelében. Ez ellentétes az 1813. évi szabályozás VIII. cikkelyének azzal a rendelkezésével, hogy a „... felszabadítás minden eddig szokásban lévő szertartásoknak és visszaéléseknek elmellőzésével...” történjék. Fodor Antal felszabadító levelének kiállítója ezt a rendelkezést vagy nem ismerték vagy a korábban kialakult jogszokást a hatályos szabályozás ellenére gyakorolták.

Az első korszakbeli szabadítólevelek jellegzetessége még, hogy „... Czéhünk árticulusa szerint...” történik minden, vagyis a szöveg a céh privilégiumára hivatkozik.

Valamennyi takács-testimonium a takácsmesterség jellegzetes eszközét, vetéltő ábrázoló piros viaszpecséttel, valamint a szükséges aláírásokkal (céhmester, atyamester, bejárómester, céhjegyző) ellátott. Megjegyzésre érdemes, hogy a kiskomáromi bizonyítványok kézirásosak, jól olvashatóak, egyiknek-másiknak szövege szabadkézzel rajzolt díszítőkeretben van. Említésre méltó még a keszthelyi bizonyáglevél szép, tökéletesen ép pecsétje, melynek körirata „TAKÁCSOK CHEPÖCHETI 1693”, s középen a nap és a hold körül a 3 vetéltő látható.

3. Az 1851. április 1-jétől 1860. május 1-jéig terjedő időből 6 felszabadító levelet őriz a Thúry György Múzeum.

Közülük külön vizsgálandó Hodits István keszthelyi fazekas 1851. évi és Nováczy Imre kanizsai csizmadia 1855. évi felszabadító levele.

Hodits István „Bizonyítván” címet viselő felszabadító levelét az 1776-ban megalakult keszthelyi fazekascéh adta ki 1851. december 29-i kelettel. Kézírásos, szakadozott irat, amelyből az derül ki, hogy miután a keszthelyi születésű Hodits István 4 évig inaskodott, 1843-ban felszabadult, s most, 1851-ben adják számára a bizonyítványt. A kérdésre, hogy miért 8 év múlva, választ

ad a bizonyítvány mellett őrzött 1852. május 11-én a kanizsai bíró által aláírt irat, amelyből az derül ki, hogy Hodits István fazekaslegény Kanizsán kívánja remekelés után a mesterséget folytatni. Felmutatta a városi tanácsnak vándorkönyvét,¹⁴ amely szerint 1844-től „... vándorlását mint legény... szakadatlanul becsületesen folytatta...”.

A városi tanács arra utasítja Hoditsot, hogy a céhbeli köteleességeknek tegyen eleget (ti. remekelés), s utal „az 1851. évi február 6-án kelt iparviszonyi szabályok...”-ra, tehát az Ideiglenes Iparrendtartásban szereplő kötelezettségekre.

Az elmondottak alapján megállapítható, hogy Hodits István felszabadító levele nem az eddig bemutatott, illetőleg ezután bemutatni szándékozott inasfelszabadítólevelek sorába illeszthető, hanem annak a példája, hogy amikor a legény le akar egy helységben telepedni, műhelyt kíván létesíteni, be kell mutatnia iratait (inasfelszabadítási és vándorlási okmányait), s amennyiben a felszabadításkor kapott bizonyítványa nincs meg, pótolnia szükséges. Hodits esetében az történhetett, hogy a keszthelyi fazekascéh a felszabadítás után 8 évvel később – valószínűleg újra – felszabadító levelet állít ki. Ugyanakkor a kanizsai városi tanács irata egyik példa arra, hogy az 1851. február 6-án kelt ún. Ideiglenes Iparrendtartás előírásait alkalmazza.

Nováczky Imre csizmadiainas 1855. július 4-én kelt „Tanulólevele” szintén példája annak, hogy a felszabadulását követő hosszabb idő után kapja meg az igazoló okmányát. E kézírásos tanulólevélből kitűnik, hogy 1850. december 18-án szegődött be inasnak Mártintsevits Imre kanizsai csizmadiamesterhez, s 3 év múlva, 1853. december 18-án szabadult fel. 1854. január 1-jétől tanítómesterénél volt legény, majd 1855. január 1-től „mostanig” (tehát 1855. július 4-ig) Muraközi Józsefnél. Kérdés, hogy 1853. december 18-án kapott-e tanulólevelet vagy sem, illetőleg most, 1855-ben miért volt szükséges újat kiállítani. Megjegyzendő, hogy Nováczky Imre 1855-ben kapott vándorkönyvet,¹⁵ majd 1860. december 25-én a Nagykanizsai Szolgabírói Hivataltól iparjegyet¹⁶.

Az 1851–60-ig terjedő korszakból való a fityeházi születésű Novák József 1853. évi, Axter Ágoston 1854. évi, a lovászi születésű Végh András 1855. évi és Aigner Ferdinánd 1859. évi tanulólevele. Megjegyzésre érdemes, hogy míg az első 3 német nyelvű Lehrbrief, a negyedik bilingvis, magyar és német. Három közülük nyomtatott. A Pécssett felszabadult Novák József tímár tanuló számára a pécsi „Rothgärber und Ledrer Meisster” testülete által kiadott és „Pécssett a lyceumi nyomdában” készült Lehrbriefnek a szövegét 6 cm széles tölgyfaleveles díszítőkeret övezi. Felül középen e tölgyfaleveles füzér fogja közre a céh jelvényét: a két, sajtárhoz állva támaszkodó oroszánt. Ez az ábrázolás a

pecséten is látható, sőt ott az 1830-as évszám is olvasható.

E második korszakból való inasfelszabadítólevelek közül formai jegyei alapján kiemelkedő Végh András kovácsinasnak Lentiben, a kovácstestület („Schmied-Innung”) által kiadott Lehrbrief-je: Ausztriában nyomtatott, gazdagon, stájerországi városok képével díszített oklevél. Érdekes, hogy ugyanilyen űrlapot állítottak ki 1872-ben, tehát 17 évvel később Radkeresburgban Franitsch József mészárosstanulónak. Ez azt bizonyítja, hogy az 1872. évet megelőzően Stájerországban ilyenfajta tanulólevél-űrlapot nyomtattak, s a lentiek Stájerországból szereztek be.

Figyelemre érdemes, hogy Axter Ágoston 1854-ben, tehát a neoabszolutizmus idején Budán kiállított német nyelvű felszabadító levele űrlapját a felső rész közepére helyezett koronás magyar címer díszíti.

4. A harmadik csoportba sorolt inasfelszabadító leveleink sem tartalmukban, sem külső formájukban nem mutatnak lényeges eltérést a korábban (1813 és 1861 között) keletkezettekhez képest. Természetesen a Radkeresburgban és Schlainingban keletkezettek német nyelvű, nyomtatott űrlapok. A többi 10 magyar nyelvű, nyomtatott vagy kézírásos. Kiadója mindegyiknek az illetékes ipartársulat, amely magát az Iparrendtartás által adott lehetőséggel élve „Zunft”-nak vagy „Innung”-nak vagy „céh”-nek nevezi. Ezt, ha a szövegből esetleg nem is derül ki, a pecsét és a hitelesítő aláírások bizonyítják. Ez a tény azért érdemes említésre itt és most, mert az 1860. május 1-jétől hatályban lévő Iparrendtartás szerint a tanonc (hivatalosan már nem inas!) bizonyítványát a tanítómester „... tartozik kiadni...”. A jogszabály magyarázatos kiadásának felvilágosító jegyzete megerősíti e 100. §-t azzal, hogy „... minden tanoncz ideje korán gondoskodjék, hogy tanítómesterétől bizonyítványt vegyen magának, mi... elkerülhetetlen szükséges...”¹⁷

A gyakorlat forrásaink szerint az említett jogszabályi rendelkezéstől eltérő. A hagyományokhoz való hűséggel és ragaszkodással, esetleg a jogszabály nem ismerésével vagy tudatos figyelmen kívül hagyásával értelmezhető az a tény, hogy vizsgált, e korszakbeli felszabadítási bizonyítványaink kiállítója nem a tanítómester, hanem az Innung, illetve a céh.

A 18. vagy 19. század eleji céhes szakások továbbélésének jó példája Fenusz József zalaapáti takácstanuló 1861. évi felszabadítólevele, amelynek szövege a kiskomáromi, század eleji okiratokhoz hasonlít. Még 1864-ben is „Testimonialis level”-et kap Gelsén Iván József takácstanuló. A zalaapáti és gelsei felszabadító levélben is felsorolják a felszabaduló inas „kereszttyai”-t, s még most is a privilégiumukra és articulusaikra hivatkozással írják le a felszabadítás tényét, illetőleg adják igazolással a bizonyítványt.

Tanulmányunk bevezetésében utaltunk arra, hogy 1872. március 16-ig az 1860. május 1-jén hatályba lépett Iparrendtartás szabályozta a magyarországi ipart. Egyértelműen nem jutott érvényre, ugyanis ellenszenvvel fogadták, nem mindenhol alkalmazták. Egyik példája ennek, hogy a céhek jelentős része nem alakult társulattá.

Már a kiegyezéskor világosan látta a hivatalba lépett minisztérium, hogy a rendezetlen iparviszonyokat törvénnyel szükséges megoldani. Annál fogva azonban, hogy számtalan magánviszony éppen az 1860-ban ha-

tályba lépett Iparrendtartás szerint alakult, a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium a 4576/1867. FIKM számú rendelettel elrendelte „a kézműves iparbeli ügyekben addig, amíg a törvényhozás e részben gondoskodik, az 1859. év óta fennálló iparrendszabályokhoz” kell alkalmazkodni.

Hosszas előkészítő munka után született meg az 1872. VIII. tc., amely az első magyar általános ipartörvényként vonult be a magyar kézművesipar történetébe.¹⁸

Jegyzetek:

¹ A nagykanizsai Thury György Múzeum (továbbiakban: TGYM) Történeti dokumentumok tára (továbbiakban: Tört. dok. tár), 72. 20. 3. leltári sz.

² Rózsa Miklós: Pest-budai céhen kívüli felszabadítólevelek a 19. század első feléből. In: Tarjányi Sándor (szerk.): Tanulmányok Budapest Múltjából. XVII. Budapest, 1966.

³ A Magyar Országai Mester-Egyesületeket, vagy Czéheket illető Közönséges Czikkelyek. (Továbbiakban: Közönséges Czéhbeli Czikkelyek.) L.: Kassics Ignác: A Magyar Országai Mester-Emberek, ezeknek legényeit és tanítványait, nem különben a Mester-Czéheket illető Kegyelmes Királyi Rendeléseknek Kivonatai. Bécs, 1835.

⁴ 1872. évi VIII. tc. az ipartörvényről.

⁵ A cs.kir. Helytartóság ideiglenes főnökének 1851. február 6-i hirdetményével kiadott, a Magyarországi kereskedelmi és iparviszonyokról szóló „Ideiglenes utasítás”. – Közzétéve: Landesgesetz und Regierungsblatt für das Kronland Ungarn – Magyarországot illető Országos Törvény és Kormánylap. II. évf. VI. db. Kiadva németül 1851. február 22. Kétnyelvű kiadásban 1851. március 12.

⁶ 1859. december 20-án kelt császári pátenssel kibocsátott Ipar Rend. (Továbbiakban: 1859. évi Iparrendtartás.) Janik Ferenc jegyzeteivel stb.-vel ellátott magyar-német

kézi-kiadás. Pest, 1860.

⁷ Janik Ferenc i. m. 164.

⁸ A TGYM-ben őrzött 27 inasfelszabadító levél leltári számát a tanulmány mellékletét képező táblázatos kimutatásban közöljük.

⁹ Közönséges Czéhbeli Czikkelyek VIII. czikkely.

¹⁰ Éri István – Nagy Lajos – Nagybakay Péter (szerk.): A magyarországi céhes kézművesipar forrásanyagának katasztere. I–II. Budapest, 1975.

¹¹ Az 5. sz. jegyzetben említett Ideiglenes Iparrendtartás, 132. §-a.

¹² Framm József kőművestanuló Keszthelyen kiállított felszabadító levele. TGYM Tört. dok. tár, 72.20.28. lelt. sz.

¹³ Rózsa Miklós 2. sz. jegyzetben i. m. 140.

¹⁴ TGYM Tört. dok. tár 72.20.40. lelt. sz.

¹⁵ TGYM Tört. dok. tár 90.24. lelt. sz.

¹⁶ Az iparjegy az 1860. május 1-jén hatályba lépett Iparrendtartás szerint a szabad iparok üzéséhez szükséges iparjogosítványnak a jogszabály szerinti megnevezése. L.: 1859. évi Iparrendtartás 15. §-a.

¹⁷ 1859. évi Iparrendtartás 100. §-a.

¹⁸ Rózsa Miklós: Az első magyar általános ipartörvény iparigazgatási rendszere. In: Nagybakay Péter (szerk.): IV. Kézművesipartörténeti Szimpózium, 1980. december 1–2. Veszprém, 1981. 122–140.

A nagykanizsai Thúry György Múzeumban őrzött inasfelszabadító levelek

A felszabadított inas		A felszabadítólevél			
neve	szakmája	kelte	kiállítási helye	nyelve	leltári száma
1. Gosztonyi Ferenc	takács	1817.	Kiskomárom	latin	72.20.1.
2. Framm József	kőműves	1820.	Keszthely	német	72.20.28.
3. Dervalits István	takács	1820.	Kiskomárom	latin	72.20.2.
4. Fodor Antal	takács	1827.	Kiskomárom	magyar	72.20.3.
5. Mislaji József	takács	1827.	Keszthely	magyar	72.20.4.
6. Kulcs József	csizmadia	1829.	Kanizsa	magyar	72.20.44.
7. Rácz Imre	takács	1833.	Kiskomárom	magyar	72.20.5.
8. Szalai József	takács	1835.	Győr	német	72.20.6.
9. Béda Bálint	takács	1843.	Kiskomárom	magyar	72.20.7.
10. Hodits István	fazekas	1851.	Keszthely	magyar	72.20.25.
11. Novák József	tímár	1853.	Pécs	német	72.20.8.
12. Axter Ágoston	asztalos	1854.	Buda	német	72.20.29.
13. Nováczky Imre	csizmadia	1855.	Nagykanizsa	magyar	90.26.
14. Végh András	kovács	1855.	Lenti	német	72.20.30.
15. Aigner Ferdinánd	cipész	1859.	Nagykanizsa	magyar-német	72.20.26.1.
16. Fehér József	németszabó	1861.	Keszthely	magyar	72.20.11.
17. Fenusz József	takács	1861.	Zalaapáti	magyar	72.20.10.
18. Kocsis József	takács	1861.	Zalaszentgrót	magyar	72.20.12.
19. Balogh György	a felszabadítólevélből nem tűnik ki	1863.	Zalaszentbalázs	magyar	72.20.13.
20. Becze József	kovács	1864.	Páka	magyar	72.20.15.
21. Iván József	takács	1864.	Gelse	magyar	72.20.14.
22. Bergleitner József	mészáros	1864.	Körmend	magyar	72.20.16.
23. Skellak Tamás	cipész	1866.	Schlaining (Szalónak)	német	72.20.17.
24. Tassi Bálint	németvarga	1868.	Légrád	magyar	72.20.18.
25. Szabó László	asztalos	1869.	Zalaszentbalázs	magyar	72.20.19.
26. Föld Károly	takács	1870.	Bucsuszentlászló	magyar	72.20.32.
27. Franitsch József	mészáros	1872.	Radkersburg (Steiermark)	német	72.20.33.